

Doktori címet szerzett Kovács Szabolcs

Kovács Szabolcs református lelképásztor 2015. szeptember 15-én védte meg doktori tézisé a Babeş–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Református Tanárképző Karán.

A dr. Héjzser Gábor (Universităt Bielefeld, Németország) és dr. Molnár János (BBTE, Református Tanárképző Kar) professzorok irányításával készült dolgozatot dr. Bodó Sára (Debreceni Református Hittudományi Egyetem) és dr. Fóris-Ferenczi Rita (BBTE, Pszichológia és Neveléstudományok Kar) előadótanárok értékelték ki opponensekként dr. Buzogány Dezső professzor (BBTE, Református Tanárképző Kar) elnökelete alatt.

A továbbiakban a doktori dolgozat összefoglalását és dr. Bodó Sára külső bíráló kiértékelését közöljük.

Iskolai lelkigondozás a középiskolában

Bevezetés

1. Az iskolai lelkigondozás rendkívüli lehetőség az egyház számára

Mivel az iskolai lelkigondozói szolgálat jellemzően az egyházi oktatási intézmények sajátossága, ez a doktori dolgozat az erdélyi kollégiumok s azon belül is a református kollégiumok középiskolai oktatásának kérdéskörére szorítkozik.

Az iskolai lelkigondozás rendkívüli *lehetőség* az egyház számára. Olyan met-szésterületről beszélünk, ahol a közoktatás, az egyházi vallásos nevelés és a családok interakciója zajlik, és olyan korosztályról, amely nagy százalékban kikerül az egyház látóteréből a konfirmálás után. Az iskolai lelkigondozói szolgálat olyan speciális, folyamatosan nyújtott lehetőség, amely által az egyház hitelesen végezheti a maga missziói szolgálatát az iskolai kontextusban.

Az iskolai lelkigondozás perspektívája meghatározó. Niklas Luhmann a szociális rendszerek természetét vizsgálta, és erre az elméletalkotásra támaszkodva megállapítjuk, hogy az iskolai lelkigondozás célszemélye nem lehet az ok-okozati összefüggésekben értelmezett formálandó eszköz, amely képzést és alakítást kíván egy társadalom igényeinek kiszolgálására. Szemléletváltásra van szükség, amely azt eredményezi, hogy a tanulót autopoétikus rendszerben lás-suk. Ez a szemlélet teret nyit az oktatás mellett a nevelés komplex kontin-genciájára. Ezzel lehet integrálni a nevelésben a vallás etikai értékadó normatíváit. A szemléletváltás döntő kérdést vet fel az egyház számára is: képes-e az

egyház a maga evangelizáló tendenciáján belül meglátni azokat az autopoétikus (reflexív) kommunikációs lehetőségeket, amelyek az egyházat mint küldetésben lévő rendszert funkcionálissá tehetik a társadalom számára?

A szekularizálódás erős befolyása nemcsak a társadalmi változásokban fedezhető fel, hanem az oktatásban is. Az állami oktatás elterjedése és a felekezeti oktatás visszaszorulása a keresztyén értékek relativizálását eredményezi, s helyét a vallásos közömbösség, szkepticizmus és értékrelativizmus váltja fel. A társadalmi racionalizmus hatása a vallás irracionálisát eredményezi, s ez hatással van a vallásos nevelésre. Ebben a folyamatban – természetesen – az egyházaknak is szerepük van: egyrészt fellélegzik az oktatás miatti tehermentesülésben, másrészt tévesztése miatti rezignációját éli.

Az empirikus kutatások eredményei azt igazolják, hogy az állami oktatás és a családok kapcsolata nem felhőtlen. A piaczgazdaság és a megvásárolható munkaerőpiac hatást gyakorol az oktatás rendszerére: azt oktatni, ami eladható, ami értékesíthető. Ebben a folyamatban a szülő csupán kiszolgálója a rendszernek, és nem a művelődéséhez való alapvető jogát érvényesíti. A feloldatlan ellentét egy úgynevezett oktatás-végrehajtó intézménnyé formálja az iskolákat, amelyek végső soron a törvény előírásának tesznek eleget. Ez további elvárást és felelősségre vonást eredményez a szülők részéről. Szükséges, hogy az iskola kiterjessze szocializációs felelősségét a szülőkre, és őket partnerré szocializálja a nevelésben. Az iskolalelkészi szolgálat új lehetőséget biztosít az iskola-család-diák sokrétű viszonyában. Moderátori intézményként semleges álláspontot képvisel, ugyanakkor integrálni képes a dialógus eredményezte konfliktusokat, dominanciaviszonyokat, és előrevetíti a transzcendens kapcsolat perspektíváját.

Az 1989-es rendszerváltozás után beinduló kollégiumi oktatás lehetővé tette az iskolalelkészi szolgálat beindítását az Erdélyi és a Királyhágómelléki Református Egyházkerületben. Mi volt azelőtt? Az 1948-as államosítás előtt a kollégiumok sajátos iskolai atmoszférát teremtettek az iskola szigorú belső szabályzata, a vallásos és erkölcsi nevelés, az ifjúsági munka, a szakkörök működése és a tanárok nagy részének teológiai végzettsége által, s mindez hathatósan formálta a diákok identitását. A szabályok betartását az iskolaszékek fegyelmi tanácsa szavatolta. Az újraalakult kollégiumoknak sokrétű kihívással kell megküzdeniük: az állami oktatás fentebb említett ambivalenciájával, az anyagi kérdések megoldatlanságával, az új generációk és a társadalom vallási, illetve erkölcsi relativizmusával, a megnövekedett pszichoszociális és nevelési gondokkal, az egyházi oktatás befolyásvesztésével, az önmeghatározás problémájával. Az iskolalelkészi szolgálat olyan megoldásnak számít, amely az egyházi pasztoráció és lelkigondozói szolgálat jelenlétét biztosítja egy állami oktatási intézményben. (A jelenlegi jogviszonyok közepette nem beszélhetünk a hagyományos értelemben vett felekezeti oktatásról.)

2. Az iskolai lelkigondozás új kutatási terület Erdélyben

Az iskolai lelkigondozás új kutatási területnek számít Erdélyben, hiszen csak néhány évtizede létezik önálló egyházi szolgálatként. Ezért az iskolai lelkigondozás helyét a társadalomtudományok, valamint a lelkigondozói irányzatok keresztmetszetében is meg kell határoznunk. A szerteágazó irányzatok dialógusában egy fontos kapcsolódási láncszemet fedezünk fel: magát a *homo christianost*. Az iskolai lelkigondozásnak az a nagy előnye, hogy a létező irányzatok kutatási eredményeit hasznosan integrálja a gyakorlatban. A rendszerszemlélet, a morális dualizmus problémájának feloldhatósága, a rendszer a rendszerben személet, a rövid lelkigondozás metodikája új lehetőségeket jelentenek az iskolai lelkigondozói szolgálat végzésében, de anélkül, hogy feladnánk a teológiai vizsgálódás prioritását. Az új perspektívák új megvilágításba, új horizontra és változó kapcsolati kontextusba helyezik a „problémás gyermek” sztereotípiát. Ennek következtében a fogalom megszokott tartalma átminősül. A kulcs: az önmagát megfigyelni képes rendszer felállítása, működtetése. Az iskolai lelkigondozás helyzeténél fogva képes arra, hogy több szempontú realitási variációt, azaz megfigyelési eredményt összesítsen és moderáljon. Ugyanakkor figyelembe veszi a külső és önfigyelés eredményét is, hogy megváltoztassa önmaga nézőpont-realitását. Az iskolai lelkigondozói intervenciók valójában ajánlatok, a címzettek által választható vezetési folyamatok, amelyeken belül transzparens módon nyílik meg a vezetési és fejlődési vonal. A lényeg az, hogy a megváltozó rendszer magáévá tegye a változási perspektívát, és azt a maga önértékelésébe építse be.

Az iskolai lelkigondozás munkaformái változatosak. Hatalmas területen, mindegyik érintett személyre kiterjedően dolgoznak, és pedig ökumenikus jelleggel. Isten, világ, egzisztenciális létkérdések, gyász, konfliktus és megbocsátás, függőség és szabadulás, spiritualitás és etikai értékítélet, élménypedagógia, valamint csoportdinamika használata az önértékelés megerősítésére – ezek mind olyan elemek, amelyekkel és amelyek által az iskolai lelkigondozás dolgozik. És hangsúlyoznunk kell az iskolai lelkigondozás ekléziológiai jelentőségét, amelynek az iskolai élettér, az iskolakultúra alakulásában van fontos szerepe a koinónia, mártíria, diakónia és liturgia által. Hatásterülete kétirányú tendenciát mutat: 1. kitekintése van az individuumtól a közösség felé; 2. és fordítva: a közösség kapcsolati hálójában véli felfedezni a támaszt kereső személyt. Jelenléte fontos az egyház számára, de nem az egyházért, hanem a rászoruló, önmaga jelenét és jövőjét fel/megismerni akaró emberért. Jelenléte azért fontos az egyház számára, mert a misszió szolgálatának lehetőségét teremti meg.

3. A korosztályok szociális és fejlődéslélektani sajátosságainak ismerete

Az iskolai lelkigondozás akkor végezhető adekvát módon, ha konkrét szociális és pszichológiai ismeretünk van a fókuszban álló korosztály fejlődéslélektani sajátosságairól. Összefoglaló fejezetben mutattunk rá arra, hogy bár a ser-

dülőkor terhelt időszak a személy fejlődésében, önmagában mégsem tekinthető patológikusnak. Eltéréseket figyelhetünk meg a nemek szerinti testi és lelki fejlődésben, de a hosszú távú fejlődési ütem a felnőttkorban kompenzálódik. A nevelés során figyelembe kell venni a nemek szerinti fejlődési differenciálódást, valamint azt a tényt, hogy a családban nemcsak a gyermek, hanem reverzív módon a szülő is nevelődik, tehát ő is része a folyamatnak.

A nevelési folyamatnak számos akadályja ismert: a családszerkezet felbomlása, a kiszélesedett családfogalom, a családformálás spirituális-rituális mozzanatának elmaradása, a generációk közti konfliktusok, a kortársak közti szocializálódás nehézségei stb. Világossá vált, hogy az iskolákban eltöltött idő befolyással van a serdülők viselkedésére, de a személyiség alakulására is. Számolni kell azazal, hogy a tanulási kedv elmaradása a rendszer elleni tiltakozás következménye, illetve azzal is, hogy azáltal való azonosulás betegítő hatású. Ennek következménye az iskolai negatív elégedettség, amely kapcsolatban áll a mobbing és az iskolai erőszak előfordulásával.

Megállapítjuk, hogy a serdülőt sokoldalú behatás éri, amellyel valamilyen módon megküzdeni próbál. Milyen adekvát segítségnyújtás foganatosítható a kihívásokkal szemben? Mit tehet a lelkigondozás, főként az iskolai lelkigondozás ezekben a helyzetekben? Az iskolai lelkigondozás *krízisintervenció*-szolgálatának nélkülözhetetlen segítség az iskolai életterben. Ez a szolgálat lehetőség azoknak a krízishelyzeteknek (haláleset, betegség, baleset, családi gyász, szuicid kísérlet stb.) felvállalására, amellyel a diák, a tanár, a nevelő olykor nem tud mit kezdeni. Elsőként az iskolai lelkigondozó az a személy, aki megtöri a „csendet”, aki alkalmat, helyet és lehetőséget teremt a személyes és közösségi megbeszélésre, a ventillálásra, illetve a közösség érzésvilágának, együttérzésének liturgiális keretekben történő kifejezésére. A szuicid kísérletek észlelésekor transzmissziós szerepet tölt be, azaz kapcsolatot tart fenn speciális szakmai és prevenciós csoportokkal. A lelkigondozás rendjén az empatikus lelkigondozó ismer(het)i a diákok és segítségre szoruló munkatársak, hasonlóképpen a szülők érzelmi világát, amely adekvát segítség a személyes beszélgetések alakulásában.

4. *Az iskolai lelkigondozás és a vallásos identitás*

Az iskolai lelkigondozói szolgálat a vallásos identitás alakulását és megerősödését támogatja. A serdülők identitása, különösen a vallásos identitás alakulása a *coram mundo* és a *coram Deo* értelmében kutató ember fejlődő útszakasza. Minden vallásos és spirituális fejlődés egy cél felé tekint: az ember Istennel való találkozására és kapcsolatára, éspedig oly módon, hogy a személy vallásos önmeghatározása az életre nézve értelmet adó, életvezető és normatív jelleget képviseljen.¹ A vallásos identitás a hitéleten, a hagyományon, a tanításon ke-

¹ 2006-ban kutatást végeztek a serdülők között, és ennek eredménye azt mutatta ki, hogy a céltudatos iskolai munkát végző diákok értelemadása az életben sokkal fókuszáltabb, mint a korban egyező, de nem céltudatosan dolgozó társaiké. A megkérdezett felnőttek 87%-a azt vá-

resztül törekszik a fejlődő, *kölcsönösségen alapuló isteni és emberi kapcsolatra*. Az identitását megtaláló serdülő már nemcsak azt a kérdést boncolgatja, hogy „Ki vagyok?”, hanem a „Miért vagyok?” válasz kontextusában keresi önmagát.

A vallásos identitást meghatározza a vallásos tapasztalat. A vallásos tapasztalatot, vagyis az istenélményt pedig az énkép, a szülőkép, az istenkép határozza meg. Ezeket befolyásolja a szülő-gyermek kapcsolatban megélt biztonság és szeretetteljes légkör tapasztalása. E kapcsolatok hálója eredményezi végső soron a serdülő fiatal világlátásának és az értelemadásnak változását. Ez lehet vallásos meggyőződés vagy éppen vallásos kétely. Szerepüket tekintve mindkettő fontos. Erős érzelmi töltet áll mögöttük, és lehetővé teszik az átmenetet a személyes és hitbeli döntés kialakulásához. Az elméletben felvázolt komplex lélektani folyamatok a lelkigondozó, a nevelő számára a serdülők életkori sajátosságairól szóló ismeretanyagot hivatottak gazdagítani.

Végül szólunk a lelkigondozó személyére vonatkozó néhány döntő aspektusról. Itt az alkalmasság és kompetencia kérdését tárgyaltuk, amely elengedhetetlen a lelkigondozó önmeghatározásában. A személyi adottságok mellett említjük meg a lelkigondozó kiegészítő kompetenciáit: a helyzetfelmérést, a kapcsolatteremtést, a kommunikációt, a spirituális-liturgiális tér kialakításának képességét, a csoportpedagógiai és krízisintervenciós kompetenciát stb. Mindezek arra irányítják a figyelmünket, hogy a lelkigondozó szolgálatának igen magas elvárásrendszere van, tehát ezen a szakterületen a ki- és továbbképzés elengedhetetlen követelmény.

Célkitűzések

Egyre több kutatási eredmény számol be arról, hogy a vallásosságnak jelentős szerepe lehet a lelki egészség megőrzésében. E protektív hatás kiemelkedő serdülők és fiatal felnőttek esetében. Az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb érdeklődés kíséri azt is, hogy milyen szerepe van a vallásosságnak a nehéz élethelyzetekkel való megküzdésben. A serdülőkori vallásosság jelenségét vizsgálva, a vallásváltás jelenségét ismerték fel, vagyis azt, hogy a serdülő átértékeli a maga viszonyulását Istenhez. Ebben az újraértékelésben szerepet játszanak a szociális tényezők, például a vallásos szocializáció, a szülők vallásossága, a szülőkkel való kapcsolat, a kortárs csoportok hatása és a kognitív faktorok.²

A lelkigondozás szempontjából a társadalmi változások eredményezte szociopszichikai hatás, a társadalmi létbizonytalanság, a kulturális pluralizmus, az egyház társadalmi érték- és térvesztése teremt olyan helyzeteket, amelyeket a lelkigondozásnak figyelemmel kell kísérnie, és módot kell találnia arra, hogy mi-

laszolta, hogy a munkahelye értelemadó jelentőséggel bírt az életében. Ld. Yeager, D. S. – Bundick, Matthew: The Role of Purposeful Work Goals in Promoting Meaning in Life and in Schoolwork During Adolescence. In: *Journal of Adolescent Research* 24 (2009/4), 423–452. Forrás: www.sagepublications.com (letöltés: 2011 november).

² Horváth-Szabó Katalin: Hazai vizsgálatok a Kritika utáni vallásosságkálával. In: *Magyar Pszichológiai Szemle* 58 (2003/1), (127–152) 142. Ld. még Wikström, Owe: *A kifürkészhetetlen ember*. Animula Kiadó, Budapest 2000, 59.

ként lehet megküzdeni a gondokkal.³ A fent nevezett hatások mellett figyelmet fordítunk a lelkigondozó személyére és munkájára is a környezeti feltételek, a lelkigondozás lehetőségei, a nehézségek, az együttműködés, a támogatottság, a célkitűzések, a kompetencia és jövőbeni perspektívák tekintetében. Végül hangsúlyozzuk az iskolai lelkigondozás és az egyház lehetőségét a változtatásokra, valamint rámutatunk az iskolai lelkigondozás szekunder, missziói vonatkozására.

A kutatás fő kérdésköre

Milyen fontos tényezők gyakorolnak hatást a diákok iskolai életére, ezek miként befolyásolják az iskolában végzett lelkigondozói munkát, illetve milyen további hozadéka van ennek az iskolai lelkigondozás és az egyház számára?

A kutatási téma alcsoportjai

a) Hogyan járul hozzá az iskolai környezet és az iskolai szociális kapcsolatrendszer pozitív-negatív tapasztalata a lelkigondozói interakcióhoz?

b) A diákok vallásos gyakorlata és a vallásos megküzdési mód hogyan befolyásolja a lelkigondozói interakciót?

c) Hogyan járul hozzá az iskolai lelkigondozó kvalitása, a lelkigondozói munka értékelése/elismerése és támogatása a lelkigondozói interakcióhoz?

d) Milyen tanulság és további következtetés vonható le a kutatási eredményekből az egyház számára, amely által javíthatja az iskolai lelkigondozás missziói jelentőségét?

A kutatás struktúrája és metodológiája

Az elméleti részben ismertettük az iskolai lelkigondozás speciális formai és intervenciós problémáit, kiemeltük az iskolai lelkigondozás önmeghatározásának fontosságát. Tekintettel arra, hogy az Erdélyi Református Egyházkerület és a Királyhágómelléki Református Egyházkerület kollégiumaiban évente több mint kétezer diák nevelődik, a lelkigondozói szolgálat kiemelt fontosságú. Ennélfogva megállapítjuk, hogy az Erdélyi és Királyhágómelléki Református Egyházkerület területén működő református kollégiumok keretében elvégzett iskolai lelkigondozói munka aktualizált, tudományos helyzetfelmérést igényel. Tekintve, hogy az iskolai lelkigondozás témakörében nem sok szakmunka és kutatás jelent meg, e kutatás alapvetően *leíró jellegű*. A kutatás segítő szándékkal kíván hozzájárulni a lelkigondozás munkavégzéséhez, az egyház szerepvállalásához, és további kutatási lehetőségeket irányoz elő. A kutatás *kétirányú tengerlyét* két empirikus felmérés képezi.

³ Karle, Isolde: *Seelsorge in der Moderne. Eine Kritik der psychoanalytisch orientierten Seelsorgelehre*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 1996, 209. Vö. Ziemer, Jürgen: *Seelsorgelehre. Eine Einführung für Studium und Praxis*. Verlag Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 2000, 17.

1. Az egyik felmérés az *Iskolai lelkigondozókkal készített interjú* (ILKI). Ez egy kvalitatív-empirikus, félig strukturált mélyinterjú, amely lelkigondozói szempontok alapján összesíti az iskolai lelkigondozásban szerzett tapasztalatokat, a lelkigondozás gyakorlati helyzetét és a lelkigondozás lehetőségeit.

2. A második vizsgálati tengely kérdőíves formában rögzíti a diákok iskolaétoszárol szerzett tapasztalatait, az előforduló leggyakoribb iskolai gondokat, a megküzdés módját, az iskolai lelkigondozásról szóló tapasztalatokat. A kérdőíves adatgyűjtést két különálló, de egymásra reflektáló kérdőívvel végeztük.

a) A *Helyzetfelmérő kérdőív* (HK) az iskolai környezetet és diákokat érintő hatásokat összegzi, továbbá a diákok aktuális lelki problémáit és az azokkal való megküzdési módokat vizsgálja. Vizsgáljuk a diákok istenélményét és a lelkigondozói intervencióról szerzett tapasztalatokat is.

b) A *Gyermekeviselkedési kérdőív* (CBCL) rövidített, önértékelő változatával a diákok rejtett lelki zavarait vizsgáljuk, azon belül a gyermekek érzelmi és viselkedési gondjait csoportosítjuk faktorok szerint (társ kapcsolati probléma, szorongás-depresszió, deviáns viselkedés, agresszivitás, szomatizálás, figyelmi problémák, externalizálás, internalizálás és összproblémaérték). Ezek a mért faktorok komplexen módon járulnak hozzá a *helyzetfelmérő kérdőív* mérési adataihoz.

A kérdőíves adatfeldolgozást az SPSS statisztikai elemzőprogram segítségével, táblázatos és diagramos ábrázolásban összesítjük. Azokat az értékeket jelenítjük meg, amelyek szignifikánsak. A kutatás mérési adatait (ILKI, HK, CBCL) a kutatási alcsoportok témakörei szerint dolgozzuk fel.

Összefoglalás

1. Az iskolai pozitív tapasztalat rendjén megállapítottuk, hogy a társas kapcsolat fontos a diákok számára. A „sok jó barátom van itt” szempont mellett a tanárokkal kialakult bizalmi kapcsolat és az iskolai spirituális tapasztalat is járulékos eleme az iskolai pozitív tapasztalatnak. Úgy látjuk, hogy a vallásos gyakorlat, a vallásos nevelés, az Istenről és hitről szóló beszélgetés együtt jár az alacsonyabb szomatizációs szinttel, a kisebb mértékű deviáns viselkedéssel, fegyelmi gondokkal és agresszivitással. Ezek a tapasztalatok segítik a biztonságot nyújtó, diákbarát iskolai légkör kialakulását, és azt is megfigyelhetjük, hogy az iskolai atmoszféra visszahat az iskolai közösségre. Ez a cirkuláris folyamat pozitív tendenciájú, és a biztonságot nyújtó, diákbarát iskolai atmoszféra pozitív hatása járulékos eleme a hatékony lelkigondozói szolgáltatnak, amely a közösséget, azon belül pedig a személyt keresi és támogatja.

Negatív tapasztalata a diákoknak az iskolai dicséret és elismerés hiánya. Ez sem a tanárok, sem a diákok részéről nem kielégítő. Kimutathatóan jelentkezik egy intenzív, teljesítmény (jegyek) miatti félelem, amely stresszfaktorként hat. Tudjuk, hogy a stresszfaktorok a serdülő lányoknál magasabb szomatizációs tünettől, a fiúknál pedig magasabb agresszivitással és deviáns viselkedéssel járnak együtt. Az eredmények azt igazolják, hogy az iskolai környezetben a nemektől függetlenül van jelen a mobbing, a rendbontás is. A negatív tapasztala-

tok az iskolai teljesítményt, az iskolai szocializációt gátló elemek. Ezek károsan befolyásolják az iskolai légkör alakulását, és az elszigetelt csoportok devianciája az iskolai szociális kapcsolati háttér gyengülését jelenti.

A fenti tételek megerősítésére néhány fontos szempontot sorakoztatunk fel az iskolalelkészek személyes interjújában elhangzott véleményei alapján. Ide sorolhatjuk az iskola hagyományát és múltját, amely értékhordozó jellemvonó, és sajátos arculatot ad az iskolának. Az iskolában folyó tevékenység keresztyén értékközvetítést biztosít a modern fiatalok számára, és ez egyben a misszió is.

Az iskolai lelkigondozói és pasztorációs munka ökumenikus jellege olyan adalék, amely egyedivé teszi a kollégiumot a többi oktatási intézményhez képest. Az iskolai szociális kapcsolatrendszer a szülőpótlást és közösségpótlást támogatja. A tanárok és nevelők példamutató magatartása pozitív megerősítést jelent az identitásfejlődés szakaszában levő serdülők számára. Számolni kell az iskolákba beszüremelő szekuláris hatásokkal, amelyek megnehezítik a kollégiumi foglalkozást.

A kollégiumoknak tehát van sajátosságuk, és jellemzőik pozitív tapasztalatot jelentenek a diákok számára. Ez közösség- és személyiségformáló erőként hat, jelentőségét pedig az iskolai légkör pozitív alakulásában mérhetjük, amelynek cirkuláris hatása az iskolapasztorációban hasznosul.

2. A diákokat ért negatív események tekintetében azt állapíthatjuk meg, hogy a családi, szociális-párkapcsolati és személyes traumák mélyen érintik. A családban megélt veszteségek aránya magas, ebben mélyebben főleg a lányok érintettek. Magas gyakoriságot mutatnak a barát/barátnő elvesztése miatt átélt traumák. A személyes problémák terén magas arányú az iskolai kudarc. Ez arra enged következtetni, hogy ez összefüggésben áll a „rossz jegy miatti félelem” válaszok mutatóival, valamint az iskolai elismerés hiányával. A személyes betegségek és iskolai gondok gyakorisága mindennapos problémaforrást jelent. További kérdés, hogy a diákok miként reagálnak a krízishelyzetben, illetve a gondok elleni küzdelemben?

A további vizsgálatokban azt találtuk, hogy a lányok leginkább a verbalizálás lehetőségét választják a megküzdési módok közül. A szakirodalom azt igazolja, hogy a lányok verbális megnyilvánulása gyakoribb a fiúkhoz képest, s ez megkönnyíti számukra a segítségkérést. Emellett az is beigazolódott, hogy a spiritualitás fontos eleme a megküzdésnek. Az imádkozás mint krízishelyzetben alkalmazott megküzdési forma igen magas előfordulást mutat. Ez szorongáscsökkentő megküzdési módként igazolja a serdülőkori hitfejlődés fontos, attributív szakaszát. Fontos számítási adatnak bizonyul, hogy a vallásosan nem aktív diákok is magas gyakorisággal fordulnak az imádkozás gyakorlatához. Ez azt jelenti, hogy a gyülekezetben nem aktívak esetében is létezik aktív istenkapcsolat, s ez lehetőséget teremt a vallásos megküzdés különböző módozataira.

A segítséget kérő személyek vonatkozásában arra a következtetésre jutottunk, hogy lényegbevágó a szülők szerepe. Különbséget találtunk a két szülő fontossága közt. Az édesanyák szerepe kiemelkedő, az édesapáké pedig tendenciózusan

csökken, s elméleti ismereteink alapján ez az érzelmi kapcsolat csökkenésének és a közösen eltöltött minőségi idő hiányának következménye. A barát/barátnő megkeresése magasabb értéket jelez, mint az édesapák megkeresése. Ez részben visszaigazolja azt az elméleti megállapítást, amely a diákok társkapcsolati hálójának kiemelkedő fontosságát hangsúlyozza.

A kollégiumi diákok számára általában nem kínos az, hogy lelkigondozásban részesülnek. Ám meg kell említenünk, hogy vannak olyanok, akik ezt kínosnak érzik. Ezt főleg a fiúk esetében láthatjuk, akiknek válaszgyakorisága 34-37% közt ingadozik. A lelkigondozást szívesen fogadó lányok esetében nagyobb a kommunikációs készség, és ez számukra természetesebbé teszi a lelkigondozás igénylését, mint a hasonló korú fiúk esetében. Emellett azt is megállapíthattuk, hogy a nem aktív diákok is szívesen választják a lelkigondozás útján nyújtott segítséget. A vallásos gyakorlat hiánya tehát nem feltétlenül függ össze a lelkigondozás igényével és gyakorlatával.

Az istentapasztalat pozitív, illetve negatív értékelésénél az mutatkozik, hogy a diákok túlnyomó részének pozitív istentapasztalata van. Ez csupán nagyon átfogó háttérinformáció, amely arra szolgál, hogy kapcsolatot feltételezzünk a vallásos tapasztalat és a vallásos megküzdés között. Itt azt láthatjuk, hogy a lányok „szerető Isten” tapasztalata magasabb gyakoriságú, mint fiúké. Ez az eredmény összefüggést mutat azzal, hogy az imádkozás inkább a lányokra jellemző. A vallásos tapasztalat tehát összefüggésben áll a vallásos gyakorlattal. Az eredmények pozitív istentapasztalatot mutatnak a nem aktívak esetében is: fiúknál 39,2%, a lányoknál pedig 43,3%. Ez azt igazolja, hogy az aktív és nem aktív diákok közt nem húzható éles különbségtétel a személyes istenélmény, a vallásos gyakorlat és vallásos megküzdés tekintetében.

Az egyes válaszokat összevetve a CBCL alskáláival azt találjuk, hogy a gondjaikat nyitottan kezelő, bizalmas személy előtt beszélni képes, tehát jól verbalizáló diákok társkapcsolati problémaszintje alacsonyabb értéket mutat, és a bizalmas személlyel folytatott beszélgetés hatékony megküzdési mód a kollégiumi diákok számára. Az eltitkolást választó diákoknál azt láthatjuk, hogy a társkapcsolati probléma, a szorongás-depresszió, a szomatizáció, a figyelemprobléma, az agresszió és a deviáns viselkedés szintje szignifikánsan magasabb, mint azok esetében, akik ezt a megküzdési módot nem választják. A Pearson-féle korreláció azt mutatta ki az istentapasztalat összefüggésében, hogy a pozitív istentapasztalat alacsonyabb agresszivitás-, szomatizáció-, deviáns viselkedés- és externalizálásszintekkel jár együtt.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az iskolai lelkigondozás szempontjából fontos adatokat sikerült összesíteni. A vallásos gyakorlat összefüggést mutat a vallásos megküzdéssel, de ez a tendencia fennáll a gyülekezetben nem aktív diákok esetében is. Az internalizáló, elfojtó, eltitkoló megküzdési mód szignifikánsan magasabb devianciával jár együtt. Ellenben a pozitív istentapasztalat fordítottan korrelál a társkapcsolati problémával. Ez azt igazolja, hogy az iskolai vallásos gyakorlat, a lelkigondozói személyes beszélgetés a vallásos megküzdési mód ki-

fejlődését és megerősítését szolgálja. Az iskolai lelkigondozói gyakorlat mint spirituális tapasztalat hosszú távon a diák elégedettségét, társadalmi boldogulását, teljesítményének növekedését és pozitív életlátását támogatja.

3. A diákok és iskolalelkészek eltérő válaszait komplementer módon értelmezzük. Az iskolalelkészek szerint fontos, hogy a lelkigondozó karizmatikus legyen, és rendelkezze a jó kapcsolatteremtés és a meghallgatás készségével. Alázatos magatartása a jézusi magatartásból fakad. Az iskolai lelkigondozás hídverés a gyülekezeti élet és a mindennapi iskolai valóság közt. A diákok válaszai azt mutatják, hogy a lelkigondozó rangsorolt személyi kompetenciái a kedves, megértő, megbízható, meghallgató és nem ítélő magatartás. Ezek azok az alapvető kompetenciák, amelyek a kapcsolatteremtést segítik a lelkigondozói intervenció számára.

A járulékos kompetenciák közül a következő szakképzettségek sorát lehet felemlíteni: pszichológiai, pszichopedagógiai, pszichoterápiás és mentálhigiénés ismeret, de a családterápiás, szociológiai, jogi és modern multimédiás technikai ismeret is segítség.

A diákok válaszait értékelve azt mondhatjuk, hogy az iskolai lelkigondozást kiemelkedően fontos segítségnek tartják. Ez főleg lányok részéről tapasztalható, de magasan értékelt segítségi forma a gyülekezetben nem aktív diákok körében is, és a diákok 51–63%-a úgy tartja, hogy az iskolai lelkigondozás hasznos segítségnek bizonyul. Vannak diákok, akiknek nem ez a legfontosabb segítségi forma, ezért az iskolai lelkigondozást kevésbé fontosnak értékelik. A diákok véleménye azt tükrözi, hogy a lelkigondozást olyan *lelki támasznyújtásnak* tekintik, amely a bajba jutottak számára ad segítséget, és nem *problémamegoldó* vagy *tanácsadó* intervenciónak.

A lelkigondozók azt tapasztalják, hogy az iskolai vezetőség, a tanári és osztályfőnöki hozzáállás pozitívan hat mind a diákságra, mind a lelkigondozói szolgálatra is. Ugyanez mondható el a gyülekezeti lelkészekkel való kapcsolattartásról, amely a diákok iskolai és gyülekezeti támogatottságában nyilvánul meg. Értékes visszajelzések érkeznek a diákok részéről is, és ez megerősíti a lelkigondozót az általa végzett szolgálatában.

Vannak azonban negatív tapasztalatok is. Előfordul, hogy az iskola némely tanára elutasító vagy közömbös a lelkigondozás tekintetében, és ezért nem értékeli ezt a munkát. Ennél viszont rosszabb az, hogy az egyházi vezetőség részéről nem tapasztalható az elismerés és értékelés semmilyen formája. A vezetőséggel fenntartott kapcsolat többnyire hivatalos és adminisztratív jellegű, és a tanügyi vezetőség (tanfelügyelőség) részéről sem érzékelhető elismerés e munka irányában. A szülőkkel folytatott munka szükségessége nem kérdéses szakmai szempontból. Ennek ellenére a segítség folyamatát gyakran a szülők részéről tapasztalt ellenállás nehezíti meg.

Az iskolalelkész identitását nagymértékben befolyásolja a környezetéből érkező elismerés/értékelés és elutasítás. Az elismerés megerősíti a lelkigondozói identitást, az elutasítás és értékelés hiánya pedig alááshatja azt.

Jöllehet a lelkigondozás csapatmunka, az első számú segítőtárs maga Jézus Krisztus. Az iskolai lelkigondozónak munkatársa a tanári közösség, az osztályfőnök, az iskola vezetősége. Így a kollégialis segítői magatartás nemcsak a lelkigondozóra, hanem a tanári közösségre is vonatkozik. A tanári közösség támogatása kihatással van a diákok viszonyulására: elősegítheti támogató jelleggel a lelkigondozást, vagy pedig alááshatja azt.

Az iskolapszichológus konzultációs segítőtárs, ez szakmai segítséget azonban nem biztosított minden iskolában. Létezik

a lelkészekkel való együttműködés, de ez nem elégséges. Több támogatásra és odafigyelésre lenne szükség a hatékonyabb lelkigondozói munkához. A diákok részéről megvan a támogatás, főleg az, amikor egymásnak ajánlják a lelkigondozói segítségnyújtás lehetőségét. Ez a hozzáállás olvasható ki azoknak a diákoknak válaszaiból, akik reálisan értékelik a segítségért forduló személy helyzetét, és úgy tekintenek rá, mint aki *tapasztalt segítséget kér, vagy lelki segítségre van szüksége*.

Az egyházi vezetőség biztosítja az anyagi támogatást. Diszkrimináció a jogi és szakmai területeken fordul elő, és ez összefüggésben áll a már említett lelkigondozói identitás minőségi alakulásával.

4. Vizsgálódásunk folyamán néhány olyan szempont is világosabbá vált, amelyet a református egyháznak komolyan kell vennie. Ezek nem az egyház elleni kritikus fellépést sürgetik, hanem komplementer módon segítik az egyház nevelésben vállalt szolgálatát, és ahhoz nyújtanak segítséget, hogy az egyházi és tanügyi illetékesek jobban megérthessék az iskolai lelkigondozás jelentőségét és hasznosságát.

Az iskolai lelkigondozás a teljes, intellektuális és spirituális személyt tartja szem előtt. A közösség pasztorációja a személy kapcsolati dimenziói által nyer értelmet, s ez visszahat a személyre, így a lelkigondozás folyamatára is. Ezért a kollégiumi közösségek nemcsak oktatási intézmények, hanem aktív közösségek, melyekben az iskolai atmoszféra pozitív hatása és az iskolai lelkigondozás gyakorlata pozitív tendenciájú generátorként hat.

Kovács Szabolcs
és dr. Hézsér Gábor

A kollégiumok speciális jogi helyzetét tekintve viszonylag új intézményekről beszélünk. Biztosított az egyház korlátozott jelenléte, az oktatási rend a romániai oktatási törvény curriculumuma szerint történik. Az egyház az iskolai lelkipásztorok által vesz részt az egyházi tárgyak oktatásában és a spirituális nevelésben. Figyelemmel kell kísérni azt a tényt, hogy az általános és vallásos oktatás mellett más közösségi dinamika is érvényesül: az iskolai közösség szociális kapcsolatrendszerre intenzív támogató háttérrel képez a diákok számára, amelyet szem előtt kell tartani. Ez a szociális kapcsolati háló az a kontextus, amelyben az iskolai lelkigondozás zajlik. Az egyháznak nemcsak az a feladata, hogy gondoskodjék az oktatási rendelet által előírtak teljesítése felől, hanem az is, hogy tudatosan legyen jelen az iskolai közösségben. Azok a serdülők, akik éppen elhagyták a gyülekezetet a konfirmálást követően, könnyen és hatékonyan megszólíthatók ebben a nevelési környezetben.

A problémás gyerek ok-okozati paradigmája változásra vár. Hangsúlyozott a diákok családjának szerepe a nevelési folyamatban, s ezért ezek nagyobb figyelmet igényelnek. A deviáns esetekben az iskolai lelkigondozás hatékonyan segít újrafogalmazni és megértetni az adott helyzet összetettségét, és elkerülhetővé válik az egyoldalú véleménynyilvánítás. Az intervenció nem egyszerű ezekben az esetekben. Az egyháznak több figyelmet érdemes szentelnie a diákok családjaira: meg kell szólítaniuk őket, és dialógust kell kezdeményezniük velük. A vallásos családi háttér igazoltan pozitív hatással van a diákok fejlődésére és teljesítményére. Az egyház tudatos missziói felelőssége megszólítani a családokat és megelőzni azok elszigetelődését és devianciáját.

Az iskolai lelkigondozó hivatalosan is az egyház képviselője a kollégiumban. A lelkigondozó fő ismérvei: a meggyőződés, a részvétel és az együttműködés. Jelenléte fontos az egyház számára, mert az egyház az ő személye által szólítja meg a diákokat. A kapcsolatteremtésben személyi kompetenciái segítik őt, és ő az a személy, aki adekvát választ adhat, lelkigondozhat és vezethet. Ezért az egyháznak esszenciális feladata, hogy folyamatosan együttműködjék a lelkigondozóval és támogassa őt iskolai szolgálatában.

Az iskolai lelkigondozás paradigmaváltást jelent *az individualizmustól a personalizmus irányába*. A lelkigondozás által rámutatunk arra, hogy az ember több mint individuális lény. Az embert kapcsolatai, igényei és vágyai alapján lehet megérteni és megközelíteni. Az erőfeszítés eredménye nem minden esetben egy boldog ember, hanem egy olyan személy, aki érzékennyé válik a mások igénye iránt. Ez pedig a misszió lehetőségét vetíti elő.

A kutatások kimutatták, hogy a lelkigondozó kedves, megértő, megbízható, meghallgató attitűdje nyújt segítséget a nem vallásos diákok számára is, hogy megtapasztalják a krisztusi elfogadás, szeretet, bizalom, türelem és altruizmus élményét. Az iskolai környezet és az iskolai lelkigondozás a hatékony missziói szolgálat kiteljesedését segíti elő azok számára, akik amúgy távol vannak a gyülekezettől és a vallásos gyakorlattól.